

# احكام كسب و كار

## در اسلام

[www.ketab.ir](http://www.ketab.ir)

حجة الاسلام دکتر محمد صدقی

(عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)

شناسه	: صدقی آلائق، محمد، ۱۳۳۸-
عنوان و نام پدیدآور	: احکام کسب و کار / محمد صدقی.
مشخصات نشر	: قم: نسیم کوثر، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۰ ص.
شابک	: 978-964-240-547-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: کسب و کار -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام Business -- Religious aspects -- Islam
رده بندی کنگره	: BP۲۵۴/۶۵
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۶۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۷۱۷۱۰۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا



## انتشارات نسیم کوثر

www.ketab.ir

قم - خیابان معلم - مجتمع ناشران - طبقه همکف - پلاک ۱  
روابط عمومی: ۰۲۵-۳۷۷۳۴۳۷۷ - دفتر فروش: ۰۸-۳۷۸۳۰۵۶۷

### شناسنامه:

\* عنوان: احکام کسب و کار در اسلام

\* مؤلف: محمد صدقی

\* ناشر: نسیم کوثر

\* چاپ: کوثر

\* نوبت چاپ: اول / ۱۴۰۰

\* تیراژ: ۲۰۰ نسخه

\* قیمت: ۹۰۰۰۰ تومان

## فهرست مطالب

۱۷	پیشگفتار
۱۹	ضرورت تحقیق
۲۱	مبانی کسب و کار اسلامی
۲۳	اهمیت کسب و کار حلال از منظر اسلامی
۲۷	اهداف کسب و کار تجارت اسلامی
۲۷	الف) رعایت عدالت
۲۸	ب) رفاه عموم مسلمین
۳۰	مقدر بودن روزی با توصیه بر تلاش برای به دست آوردن آن

## فصل اول: کلیات و مفاهیم

۳۵	گفتار اول: کلیات
۳۵	۱- لزوم یادگیری احکام الهی لازم بر مسلمین و احکام تجارت بر کاسب کار
۳۶	و جوب یادگیری احکام معامله بر کاسب کار
۳۸	۲- لزوم مراجعه به فقها (کار شناسان دین) و تقلید غیر عالم از آنان
۳۹	برنامه‌های نجات بخش اسلام به طور کلی، سه دسته‌اند

۶ ..... احکام کسب و کار در اسلام

۳- فرد بی کار مبعوض‌ترین انسان نزد خدا ..... ۴۲

۴- توصیه اسلام به جستجوی روزی حلال ولو با شغل پایین ..... ۴۳

۵- تجارت و ارزش افزوده ..... ۴۴

۷- اسلام و برتری کسب و کار تجاری نسبت به اجیر شدن ..... ۴۷

گفتار دوم: مفاهیم ..... ۴۷

۱- معاشناسی تجارت و معاملات ..... ۴۷

تعریف کسب و کار ..... ۴۸

۲- معاشناسی حلال و حرام ..... ۵۱

۱- واژه حلال در لغت ..... ۵۱

۲- مفهوم حلال از دیدگاه قرآن ..... ۵۱

۳- عقد و اقسام آن در فقه ..... ۵۴

عقد در لغت: ..... ۵۴

عقد از نظر فقه اسلامی چند نوع می‌باشد ..... ۵۴

۴- صیغه عقد در معامله و معامله معاطاتی ..... ۵۵

۵- معاملات از نظر حکم پنج قسم است ..... ۵۵

## فصل دوم: اخلاق و آداب کسب و کار تجاری (مستحبات و مکروهات تجارت)

مقدمه ..... ۵۹

رابطه اخلاق و تجارت ..... ۵۹

۷۰	فهرست مطالب
۵۹	تجارت عمل عبادی و عامل توسعه کمی و کیفی اسلام
۶۲	تاجر مورد تمجید اسلام
۶۲	آداب رفتاری تاجر در تجارت
۷۸	آسیب شناسی بازار و تجارت در عصر حاضر
۷۹	عوامل توسعه رزق و روزی در کلام معصومان:
۸۰	الف: عوامل جلب روزی
۸۴	تنظیم اسناد در کسب و کار تجاری و آداب آن
۸۴	معین بودن مدت در معامله غیر نقدی
۸۵	آداب غیر اخلاقی و بعضاً حرام در کسب و کار تجاری
۹۰	دخالت در معامله دیگران می تواند صورت گوناگون داشته باشد
۹۱	یادآوری

### فصل سوم: معاملات حرام

۹۵	پیشگفتار
۹۵	گفتار اول: معامله اعیان نجس (ناپاک)
۹۵	بیان مسئله
۹۶	۱- خرید و فروش عذره (فضولات انسان)
۹۶	۲- معامله خون
۹۶	۳- معامله میب مردار

۸ ..... احکام کسب و کار در اسلام

۹۷ ..... ۴- معامله سگ (سگ خشکی)

۹۸ ..... یادآوری

۹۸ ..... ۵ و ۶- معامله خوک (خوک خشکی) و شراب

۹۹ ..... مواد مخدر

۱۰۰ ..... نکات پایانی در معامله اعیان نجس:

۱۰۰ ..... الف) تکلیفی یا وضعی بودن حرمت معامله اعیان نجس

۱۰۱ ..... ب) دلیل حرمت اکتساب به اعیان نجس

۱۰۲ ..... ج - حق تصرف در اعیان نجس

۱۰۲ ..... د- خرید و فروش اجزاء حیوان حلال گوشت از ممالک غیرمسلمان

۱۰۳ ..... گفتار دوم: معامله اشیاء منتجس (چیز پاک الوده به نجس)

۱۰۳ ..... اقسام اشیاء منتجس و حکم معامله آنها:

۱۰۴ ..... یادآوری

۱۰۴ ..... گفتار سوم: معامله مال نامشروع مانند: مال غضبی، مال از طریق قمار یا مال دزدی و

### فصل چهارم: معامله کالایی که تنها مصرف حرام دارد.

۱۰۷ ..... الف) معامله چیزهایی که مورد پرستش قرار داده می شوند. (مانند بت)

۱۰۷ ..... ب) معامله آلات و ابزار قمار و لهو

۱۰۸ ..... دلیل حرمت قمار و لهو نیز دو چیز است.

۱۰۹ ..... ج) معامله کالای حلال برای کار حرام. (مانند فروش انگور برای ساختن شراب)

## پیشگفتار

آفرینش انسان طوری قرار داده شده است که هر فرد برای رفع نیازهای خود راهی جز استفاده از نتیجه کار دیگران ندارد و این نیاز به همدیگر باعث شده که انسان مدنی بالطبع نامیده شود. نیاز متقابل افراد، زمینه را برای پیدایش دادوستد (معامله و تجارت) و کسب و کار پدید آورده است از این رو می‌شود گفت دادوستد و روابط تجاری بین انسان‌ها یک امر طبیعی است که با شروع زندگی اجتماعی بشر در روی زمین به وجود آمده است بدین ترتیب سابقه تجارت بین انسان‌ها تاریخ طولانی همانند سابقه وجود بشر در روی زمین دارد.

از این رو آئین فطری اسلام نیز تجارت را در صورتی که در خط مستقیم اهداف خود و تکامل بشر و رفع نیاز جامعه باشد، امر مشروع دانسته و آن را به عنوان فضل الهی معرفی نموده است. در آیه ۱۰ سوره جمعه از مؤمنین خواسته شده بعد از نماز جمعه از فضل الهی جستجو نمایند (تجارت و کسب و کار کنند).

از آنجاکه روابط تجاری بین انسان‌ها برای رفع نیاز افراد و تکامل آنان و جامعه است، پیامبر عظیم‌الشان اسلام ﷺ فرمودند: «الجالب إلى سوقنا كالمجاهد في سبيل الله والمحتكر في سوقنا كالملحد في كتاب الله»<sup>۱</sup> کسی که به بازار ما کالایی را وارد کند مانند آن است که

۱. پاینده، ابوالقاسم، بی تا، ص ۴۳۲

درواه خدا جهاد می‌کند و آن‌که در بازار ما احتکار نماید مانند کافر در کتاب خدا است. از این رو، تجارتی که در مسیر درست باشد و مبادله عادلانه دستاوردها و انتقال صحیح و رفع کننده نیاز کالا را فراهم کرده باشد و تاجر با تحمل زحمات و خطرات متعدد حمل و نقل مسیرهای طولانی کند بار سنگین فروش از تولیدکننده و کاهش زحمت از مصرف‌کننده کند چنین تجارت ضمن خدمت به بشریت و راحت نمودن زندگی آنان موجب تکامل و ترقی جامعه است، در این صورت کار تاجر همان‌طور که رسول خدا ﷺ فرمود، مجاهده در راه خدا خواهد بود و مایه رونق و سعادت مسلمین می‌باشد. این است که در روایت دیگر نبوی ﷺ آمده است: «ثَلَاثَةٌ يُدْخِلُهُمُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ... إِمَامٌ عَادِلٌ وَ تَاجِرٌ صَادِقٌ وَ شَيْخٌ أَفْتَى عُمَّرَةً فِي طَاعَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ»<sup>۱</sup> سه گروه را خدای متعال بدون حساب وارد بهشت می‌کند: پیشوای عادل، تاجر راست‌گو، فرد پیری که عمرش را در طاعت خدای عزوجل سپری نموده است.

براین اساس تجارت و تلاش برای کار تجاری در اسلام، هم در مسیر رفع نیازهای شخصی و هم در مسیر کمک به توسعه و ترقی جامعه است و چنین عمل و قصد در آموزه‌های دینی عبادت تلقی می‌شود.

از این رو کسب و کار تجاری اگر از مسیر درست خود خارج شود و در واقع زمینه بهره‌کشی و استثمار را فراهم نماید و در مواردی با ایجاد انحصارهای تجاری، تولیدی یا روش ماهرانه و سازش با شبکه‌های ستمگرایی خیر از خدا در مسیر غارت مردم و فساد قرار گیرد و در واقع تجارت وسیله سلطه اقتصادی اقلیت بر اکثریت شود و یا تجارت موجب فساد فرهنگی و سیاسی و... گردد طبعاً تجارت درست نخواهد بود از این رو اسلام تجارتی را که بر مبنای رباخواری و احتکار و استثمار دیگران شود جنگ با خدا و رسول دانسته و همین‌طور تجارتی



را که توأم با کم فروشی و یا گران فروشی و اجحاف و غرر باشد و نیز تجارتي که کالایی را عرضه کند که سلامتی و بهداشت جامعه را تهدید می کند و امثال این تجارت ها که در مسیر صحیح نباشند، همه آن ها از نظر اسلام خوردن مال به باطل بوده و ممنوع می باشد.

به طور کلی تمام تجارت هایی که بر استقلال سیاسی، فرهنگی و اقتصادی مسلمانان به نوعی ضرر بزند و ای بسا سبب تقویت ظالمان و یا زمینه سلطه غیر مسلمانان بر مسلمین را فراهم نماید ممنوع می باشد بر این اساس تجارت اسلامی نه تنها عمل عبادی و خدمت به مسلمین و فرهنگ اسلامی است بلکه تجارت اسلامی ابزاری برای نشان دادن چهره زیبای اسلام می باشد این است که بازرگانان صدر اسلام وسیله ای برای تبلیغ اسلام شده و آئین مقدس اسلام را در اقصی نقاط دنیا معرفی می نمودند.

### ضرورت تحقیق

روشن است که توفیق هر صاحب حرفه ای بستگی با آشنایی وی از فنون آن حرفه دارد؛ از آنجا که کسب و کار اسلامی دارای احکام خاص خود است موفقیت تاجر مسلمان در درست انجام دادن کارش، تناسب مستقیم با آگاهی وی از احکام معامله دارد. از این رو رَسُولُ خدا ﷺ فرمودند: «مَنْ بَاعَ وَ اشْتَرَى، فَلْيَحْفَظْ خَمْسَ خِصَالٍ...»<sup>۱</sup> کسی که خرید و فروش می کند باید پنج خصلت را مراعات کند و الا خرید و فروش نکند... پس کسی که می خواهد تجارت نماید باید پیشاپیش از پنج موضوع آگاهی داشته باشد و الا تجارت برای وی درست نیست. تجار قدیمی با توجه به ساختار بازارهای اسلامی و وجود مساجد و مدارس علمیه در بازار ارتباط تنگاتنگ با علمای دینی داشتند بدین وسیله زمینه یادگیری احکام تجارت بر آنان آماده می شد، اما امروز با توجه به شکل جدید تجارت و بازار

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ ق. ج ۵ ص ۱۵۱.

و توفیق کم تاجران برای آشنایی با احکام دینی تجارت، ضروری است دانشجویانی که رشته مدیریت بازرگانی را تحصیل می کنند و تعداد قابل توجهی از آنان در آینده با امور تجاری سروکار خواهند داشت اطلاعات لازم از احکام تجارت در فقه اسلامی را داشته باشند تا در اثر ناآگاهی انحرافی از فرمان های الهی به وجود نیاید.

نویسنده که درس احکام کسب و کار را تدریس می نمود متوجه شد که کتاب مناسب و جامع سرفصل های مصوب برای برنامه یک ترم جهت استفاده دانشجویان این واحد لازم است از این رو ضروری دید که این نوشته را جهت استفاده در برنامه یک ترم تدوین نماید. لازم به یادآوری است که کتب دیگر در این زمینه به جهات زیر برای این درس مناسب تشخیص داده نشدند:

- ۱- بسیاری از آنها دارای طول و تفصیل خارج از موضوع اند که ضمن ملال آور بودن بر خواننده، جامع سرفصل های مصوب بودند.
- ۲- برخی از آنها تنها بخشی از سرفصل های مصوب را داشتند. و درعین حال بسیار مختصر بودند.

بدین ترتیب نوشته که شامل و جامع و مانع تمام سرفصل ها باشد و درعین حال برنامه ترمی را مراعات نماید، ملاحظه نکردم.

از جهت پیشینه، همان طور که اشاره شد، در این زمینه بخصوص در فقه اسلامی، بدین جهت که این بحث یک بحث فقهی است، فقهای اسلام کارهای متعدد علمی که از سطح کلاس بسیار بالا است انجام داده اند اما نوشته حاضر با ملاحظه مطالبی که بیان شد نسبت به موضوع درس کافی و وافی است. باین حال، از خوانندگان انتظار می رود اگر در این نوشته کمبودهایی را ملاحظه کنند و بودن آنها را در این نوشته لازم بدانند ضمن اغماض نظر و لطف، با تذکر مشفقانه نویسنده را در تکمیل این نوشته یاری فرمایند اجرکم عند الله.